

Alkotmányjogi megjegyzések a katonai ügyészi és a katonai bírói jogviszony kapcsán

SZILVÁSY György Péter

Ha szemügyre vesszük a magyar katonai büntetőeljárás hatályos szabályozását, egy - vélhetőleg - diszkriminatív sajátosságra bukkanhatunk: a rendvédelmi szervek és az Országgyűlési Őrség hivatásos állományú tagjai a katonai büntetőeljárásban kizárólag a terhelt (vádlott) szerepét tölthetik be, nincs mód arra, hogy katonai ügyészként vagy katonai bíróként vegyenek részt az eljárásban. Ez utóbbi tisztségek betöltéséhez ugyanis a Magyar Honvédség katonájának kell lenni. Jelen tanulmányban az ezzel kapcsolatos alkotmányossági aggályokat vizsgálom.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) XLV. fejezete az ún. katonai bűncselekményeket szabályozza. Katonai bűncselekmény elkövetője tettesként – a Btk. 127. § (3) bekezdése szerint – csak katona lehet. A Btk. alkalmazásában használt „katona” fogalmat a Btk. hatályos 127. § (1) bekezdése a következőképp határozza meg: „127. § (1) E törvény alkalmazásában katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja.”

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) 472. § (1) bekezdése szerint a katonai büntetőeljárásban hivatásos bíróként katonai bíró jár el, a 474. § (1) bekezdése szerint az ügyész feladatát – többek közt – a katonai ügyész látja el.¹

Az igazságszolgáltatással összefüggő hatályos törvényi szabályok mind a katonai ügyészi, mind a katonai bírói kinevezés többletfeltételeként előírják, hogy a kinevezendő személy legyen a Magyar Honvédség hivatásos (állományú) tisztje. Az említett szabályok a következők:

1. „A katonai ügyészi kinevezés további feltétele, hogy a kinevezendő személy a Magyar Honvédség hivatásos állományú tisztje legyen.”²
2. „A katonai bíróvá való kinevezés előfeltétele az is, hogy a kinevezendő személy a Magyar Honvédség hivatásos tisztje legyen.”³

1 A katonai ügyészek és a katonai bírák büntetőeljárásban betöltött szerepéről lásd részletesen a katonai büntetőjog legújabb magyar monográfiáit: Hautzinger (2010) 152–159., ill. uő. (2011) 99–102., 112–116.

2 A legfőbb ügyész, az ügyészek és más ügyészségi alkalmazottak jogállásáról és az ügyészi életpályáról szóló 2011. évi CLXIV. törvény 11. § (1) bekezdése

3 A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény 5. § (1) bekezdése

A fenti rendelkezésekből az következik, hogy a Magyar Honvédség állományában szolgálatot ellátó katonák mellett a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv (tűzoltók) és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai ellen folyó büntetőeljárásokban mind az ügyészi, mind a bírói feladatokat kizárólag a Magyar Honvédség tisztjei (főtisztjei, tábornokai) látják el. (A Be. fentebb említett 474. §-a ugyanakkor már lehetővé teszi, hogy „civil” ügyészeket katonai büntetőeljárásra jelöljenek ki. Ez azonban nem változtat azon, hogy a szűk értelemben vett katonai ügyészi feladatokat csak a honvédség katonája láthatja el.) Nem teremtette meg tehát a törvényalkotó annak lehetőségét, hogy a rendvédelmi szervek hivatásos állományú tagjai (és az országgyűlési őrök) elleni büntetőeljárásokban az ügyészi és a bírói tisztséget is elláthassa rendvédelmi szerv tagja (országgyűlési őr), ezzel – megítélésem szerint – sérülhet a szóban forgó személyek közhivatal-viselésével összefüggő alkotmányos joga, elképzelhető továbbá, hogy a szabály diszkriminációt is megvalósíthat. (Mindezzel sérülhet a jogállamiság alaptörvényi elve is.)

Nem kizárt, hogy a szabályozás eredete a népköztársasági államberendezkedés idejére nyúlik vissza. Az állam szolgálatában álló egyik különleges munkavégzésre irányuló jogviszony, a hivatásos szolgálati jogviszony szabályozása ugyanis sokáig azonos volt a fegyveres erők (néphadsereg és határőrség) és egyéb fegyveres testületek (rendőrség, büntetés-végrehajtási testület, nemzetbiztonsági szolgálatok) esetében, ahogy ezt eredetileg a fegyveres erők és a fegyveres testületek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról szóló 1971. évi 10. törvényerejű rendelet 2. §-a kimondta (elképzelhető, hogy ennek eredete a minden férfira egyaránt kötelező sorkatonai szolgálattal is összefüggött, amely mintegy „megalapozta” a későbbi hivatásos szolgálat ellátását). Sajátos módon azonban ez a szabályozás a rendszerváltás után is megmaradt: a törvényerejű rendelet egészen 1996-ig hatályban maradt, majd amikor törvényi szabályozás váltotta fel – a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (Hszt.) –, a jogalkotó ezt a sajátos koncepciót akkor is megőrizte. [Bár a fegyveres erőkön kívüli szervek körében a törvény hatálya alá tartozó szervek száma növekedett. A Hszt. eredeti 1. § (1) bekezdése szerint hatálya a fegyveres erők (Magyar Honvédség, határőrség), a rendvédelmi szervek (a rendőrség, a polgári védelem, a vám- és pénzügyőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, az állami és hivatásos önkormányzati tűzoltóság), valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyára terjedt ki].

2001-ben azonban változás történt: a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény a katonák jogállását újraszabályozta, egyidejűleg a Hszt. katonákra vonatkozó rendelkezéseit hatályon kívül helyezte. A különállást megőrizte a honvédek jogállásáról szóló hatályos 2012. évi CCV. törvény is.

Ma tehát – kapcsolódóan az előbb bemutatott szabályokhoz – az a helyzet, hogy a Magyar Honvédség katonái végzik a nyomozást (jellemzően) és hoznak ítéletet olyan (katonai) büntetőeljárásokban is, ahol a vád tárgyává tett cselekmény igen gyakran egy

másik, a leginkább rendvédelmi szervek jogállását szabályozó törvény (a Hszt.) rendelkezéseinek megsértését (is) jelenti, jelentheti. Ez még – megítélésem szerint – önmagában nem lenne jelentős probléma, azt azonban komoly gondnak tartom, hogy nemhogy „fordított helyzetre” nincs lehetőség, de még arra sem, hogy a rendvédelmi szerv (Országgyűlési Őrség) hivatásos állományú tagja nyomozzon (hozzon ítéletet) a rendvédelmi szerv (Országgyűlési Őrség) hivatásos állományú tagja ellen.⁴

Ennek kapcsán nem tartom elfogadhatónak azt az ellenérvet sem, hogy „nem szerencsés”, ha azonos „fegyveres szerv” tagja nyomoz vagy ítélkezik saját szervének munkatársai felett. Hiszen ez kizárná azt is, hogy a honvédség katonája ellen a honvédség katonája járjon el (de ha a „civil” szférára kiterjesztenénk ezt az ellenérvet, oda is eljuthatnánk, hogy ügyészek és bírák büntetőügyeiben se ügyészek és bírák járjanak el).

A rendőrség hivatásos állományú tagjainak esetében felvethető lenne az az ellenérv is, hogy a rendőrség maga is nyomozó hatóság, így sajátos „kettősséget” teremtené az a helyzet, hogy valaki egyszer rendőrként az ügyész számára készíti elő a nyomozás során a nyomozati anyagokat – s akár az ügyész utasítását is végre kell hajtania –, máskor pedig maga is ügyészként nyomoz. Megítélésem szerint azonban ez a helyzet elkerülhető olyan jogi szabályozással, amely a Hszt.-ben rendezné a kérdést (pl. rendelkezési állományba helyezés mellett katonai ügyészként vagy katonai bíróként vezényelve vagy berendelve történő szolgálatteljesítés; hasonlóan pl. a minisztériumba beosztott ügyészek vagy bírák jogviszonyához, akik „eredeti” feladatuk ellátása alól ezen időtartam alatt mentesülnek, ugyancsak hasonlóan a katonai ügyészek és bírák jelenlegi helyzetéhez, akiket a honvédségtől szintén rendelkezési állományba helyeznek). Említést érdemel, hogy a Hszt. már most is ismeri az ügyészséghez vezénylés lehetőségét [Hszt. 42. § (2) bek. j) pont, valamint 49/E–F. §], azonban ez jelenleg nem jelentheti ügyészi feladatok ellátását (ugyanakkor a szabály kiterjesztése – ideértve a bíróságokat is – megítélésem szerint a fentiek alapján lehetséges lenne). Természetesen mindez nem jelentené az ügyészi vagy bírói kinevezéshez egyébként (általában) szükséges általános feltételek meglétének enyhítését (egyetemi jogi végzettség, jogi szakvizsga stb.).

A fentiek mellett külön indokolt utalni arra, hogy a katonai büntetőeljárásban a rendvédelmi szervek hivatásos állományú tagjai a bírói tanácsban ülnökként részt vehetnek (ügyészként azonban nem). A 2011. évi CLXII. törvény 212. § (2) bekezdése szerint:

„A katonai büntetőeljárásban eljáró katonai tanácsok ülnökeinek (a továbbiakban: katonai ülnök) megválasztásához [...] az is szükséges, hogy a jelölt a Magyar Honvédségnél, illetve rendvédelmi szervnél hivatásos szolgálati jogviszonyban álljon.”

[Sajnos a jogalkotó – legalábbis egyelőre – nem gondoskodott arról, hogy országgyűlési örök is lehessenek katonai ülnökök. A rendvédelmi szerveket ugyanis a központi államigazgatási szervekről, valamint a kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról

4 A katonai ügyészi és katonai bírói rendszer magyarországi történetéről lásd részletesen: Hautzinger (2011) 97–99., 108–110. Ebből kiolvashatónak tűnik, hogy mivel a katonai büntetőjog hatálya hosszú ideig a „tényleges” katonai tevékenységet végző katonákra terjedt ki, a katonai ügyészek és bírák is ebből a körből kerültek ki, amikor azonban a büntető anyagi jogi „katona” fogalmát egyre szélesebben kiterjesztették a rendvédelem körére, ezt nem követte az ügyészi és bírói jogviszony „kiterjesztése”.

szóló 2010. évi XLIII. törvény 1. § (5) bekezdése sorolja fel, és ebben a felsorolásban az Országgyűlési Őrség nem szerepel.] Ez azonban álláspontom szerint még kevés: igaz ugyan, hogy az ülnököket az ítélkezésben a hivatásos bírakkal azonos jogok és kötelezettségek illetik meg [Be. 14. § (6) bek.], azonban olyan ügyekben, ahol kizárólag egyesbírók vagy tanácsban hivatásos (katonai) bírák járnak el, a rendvédelmi szerv hivatásos állományú tagjának részvétele nem biztosított. Egyébként is „rontja” a helyzetet a Be. 472. § (4) bekezdésébe foglalt szabály, amely igazságszolgáltatási érdekből lehetővé teszi, hogy adott esetben egy rendőr vádlott felett ítélkező bírói tanács tagjai között egyetlen rendőr (vagy a Hszt. hatálya alá tartozó fegyveres szerv hivatásos állományú tagja) se legyen.⁵ (Véleményem szerint a szerencsés megoldás természetesen az lenne, ha az Országgyűlés törvényi szabályozással gondoskodna arról, hogy amely fegyveres szervnél a katonai büntetőeljárás vádlottja szolgálatot teljesít vagy az elkövetéskor teljesített, az egyesbíró vagy a bírói tanács elnöke ugyanazon fegyveres szerv hivatásos állományába tartozzék, de legalább a Hszt. hatálya kiterjedjen rá.)

Ismételten alá kívánom húzni: nem azt gondolom önmagában problémásnak, hogy rendvédelmi szervek hivatásos állományú tagjai (vagy országgyűlési örök) elleni büntetőeljárásokban a honvédség katonái is eljárhatnak, hanem azt, hogy *kizárólag* a honvédség katonái járhatnak el, a rendvédelmi szervek hivatásos állományú tagjai (országgyűlési örök) számára (akár ügyészként, akár bíróként) ez a lehetőség kizárt.⁶

Utalni kívánok még arra is: megítélésem szerint a jelenlegi jogi szabályozás hiányos abban a tekintetben is, hogy a rendvédelmi szervek (Országgyűlési Őrség) köréből a katonai ügyészi és katonai bírói kinevezés rendjét, feltételrendszerét rendezze. A fent vázolt szempontok miatt indokolt volna a katonai ügyészségi és bírósági rendszer részleges újraszabályozása is (ideértve pl. a fogalmazói vagy titkári tisztségek ellátásának szabályozását; az ügyészi vagy bírói kinevezések feltételei közé beemelni a hivatásos szolgálati jogviszonyban eltöltött időt is; pontosan szabályozni annak rendjét, hogy az egyes szervek hivatásos állományú tagjai ellen folyó katonai büntetőeljárásokban miképp vegyenek részt – katonai ügyészként, bíróként, ülnökként – más szervek hivatásos állományú tagjai; ki gyakorolja a kinevezési hatáskört és hogyan alakuljon a ki nevezéshez történő miniszteri hozzájárulás, a rendelkezési állományba helyezés stb.). Mindaddig azonban, amíg mindez meg nem valósul, megítélésem szerint a fent bemutatott hatályos szabályozás éppúgy diszkriminatív marad, mint a hatályos Btk., amely a „katona” fogalmának köréből kihagyja a pénzügyőröket. Ez utóbbi azonban már egy másik tanulmány tárgya.

5 Egy véletlenszerűen kiragadott, de viszonylag ismert példaként említhető a volt Nemzetbiztonsági Hivatal korábbi főigazgatója elleni egyik katonai büntetőeljárás is, ahol az első fokon eljáró tanácsban a bíró és egy ülnök honvédségi katona volt, a másik ülnök pedig rendőr. Igaz, a tanács összeállítását megnehezítette, hogy a vádlott – egy másik ügyben történt – lefokozása előtt tábornoki rendfokozatot viselt, és a Be. 472. § (4)–(5) bekezdésének szabályai miatt ez szigorú elvárást jelentett a tanács megalakítására (mindenképpen tábornoki rendfokozatú ülnökökre volt szükség).

6 Érdekesség, hogy Hautzinger Zoltán még „katonai védők” alkalmazását sem tartaná kizártnak a katonai büntetőeljárásokban. Lásd: Hautzinger (2009) 51; 57.

IRODALOMJEGYZÉK

- Hautzinger Zoltán (2009): A büntető eljárásjog alapelveinek hatása a katonai büntetőeljárásra. In: *Miskolci Jogi Szemle*, 4. évf. 1. sz. 43–62.
- Hautzinger Zoltán (2010): *A katonai büntetőjog rendszertana*. Pécs, AndAnn Kiadó.
- Hautzinger Zoltán (2011): *A magyar katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
1971. évi 10. törvényerejű rendelet a fegyveres erők és a fegyveres testületek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról (nem hatályos)
1996. évi XLIII. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
2001. évi XCV. törvény a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról (nem hatályos)
2010. évi XLIII. törvény a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról
2011. évi CLXIV. törvény a legfőbb ügyész, az ügyészek és más ügyészségi alkalmazottak jogállásáról és az ügyészi életpályáról
2011. évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

SUMMARY

Constitutional Comments on the Legal Status of Military Attorneys and Judges of Military Tribunals

SZILVÁSY György Péter

When examining the system of Hungarian military criminal procedure law, a possibly discriminative speciality can be found. Namely, the members of law enforcement agencies and the Parliamentary Guard can only be defendants during the criminal procedure. There is no possible way for them to be a military attorney or a judge of a military tribunal. For these functions, in Hungary, one has to be a member of the Hungarian Defence Forces. In this paper I would like to examine some questions about this – possibly unconstitutional – situation.